

ZLATNA PRIČA

Ne volim nikakav metal, samo čistu i prozirnu materiju.

U prvoj polovini pedesetih godina mogla sam već da posvetim sebi prilično vremena. Kako telu, tako i duši. Tek sam prešla tridesetu, ali nisam imala niti jedan zub u vilicama. Ali leševa sam već videla preko hiljadu. Dobro, možda ne hiljadu, ali više od pet stotina svakako. Stigla sam kući u januaru 1953. godine. Bilo je neobično ponovo hodati ulicama, videti oko sebe zgrade, kuće. I bila je tišina, i ta tišina je bila krajnje neobična, nedostajao je huk vetra, onaj tvrdi, opaki morski vetar. Ali ne želim o tome previše da pričam, samo uzgred pominjem ove okolnosti, da biste razumeli zašto sam toliko vremena posvećivala sebi. Prosto sam bauljala ulicama toga jutra, nisam morala da pazim na ravnotežu, na neočekivane udarce vetra ili pendreka. Jedva sam se doteturala do kuće.

U stanu, kad sam ušla, moj muž je skočio iz kreveta, nije znao da li da me zagrlji, da li uopšte da poveruje svojim očima. Bila sam možda i previše suzdržana, rekla bih čak i hladna. Nisam mu dozvolila da me poljubi. Nisam imala baš nijedan zub u ustima. Mislim da me je razumeo. Ipak, ostala je između nas jedna bela linija, jedna hladna zona razdvajanja koju nismo mogli da savladamo. Naš brak je bio skoro savršen, dobro nam je išlo, ali to jutro, kad sam okrenula od njega glavu, ostalo je poput klina zabijeno među nama. Kao da sam prekršila obećanje, nešto tako sam osetila u njegovom ponašanju. Ali kako sam mogla drugačije da postupim? U tom trenutku nisam ni pomišljala na to, da li je on, u međuvremenu, dok sam ja bila na ostrvu, ljubio druge žene. Naravno, nisam ni htela, niti sam baš smela da ga to pitam. Kako je i mogao da živi tri godine protivno prirodi?

To što sam od njega okrenula glavu, mislim da je shvatio kao moju izdaju, jer više ga nisam čula kako mokri. Posle rata, kad smo se uzeli, često sam osluškivala, i prosto ga poželela, neodoljivo, kako se ujutro glasnim žuborenjem oslobađao toksičnih materija, prethodnog dana popijenih kafa, pojedjenih salata od celera. Miris njegove mokraće ispunjavao je kupatilo. Mora da je brzo shvatio šta osećam, jer sam ga i po nekoliko puta nedeljno, čim bi izašao iz kupatila, povukla nazad u postelju, svalila ga na sebe. Bila je to naša najintimnija tajna. O tome nisam ni drugaricama pričala, šta bih i mogla da im kažem: uzelem se muža, kad god čujem kako piša, mora da bude moj u istom trenutku?

Ali tome je došao kraj, onog januarskog jutra, kad sam od njega okrenula svoja bezuba usta. Pomilovao me je po glavi. Sve do tada nisam ni obratila pažnju, koliko sam kose izgubila. Osetila sam kako njegovi prsti skoro uprazno mile po mojoj koži na temenu. Imala sam strašno gustu kosu, tako da sam je još i tada imala dosta, otprilike tri puta više nego što vi imate, ali u odnosu na staru kosu, u odnosu na stara milovanja, imala sam osećaj da se njegovi prsti kreću uprazno. Mnogo kasnije, kad je on izgubio skoro

svu kosu, dakle nekih tridesetak godina kasnije, shvatila sam da on nije bio svestan toga, da to nije ni primetio, mogla sam da budem i ćelava, zato što me je voleo. Ali ja sam odmakla glavu. Stajali smo tamo jedno naspram drugog u polumraku, prvi put posle tri godine, a ja sam okrenula od njega najpre usta, a onda i glavu.

Jer je žena jedna takva, sujeta životinja.

Stenice su me izujedale pod pazuhom i na stidnici. Na ostrvu smo se mogle prati samo jednom nedeljno, a i onda u moru. I tu gde su prošle stenice, dlake više nisu izrasle u tako lepim busenima, bele mrlje su na mnogim mestima podsećale na nenasnosni svrab, na krvavi bol koji sam prouzrokovala neprestanim češanjem. Zanimljivo je koliko sam samo puta, provodeći na prični čitave noći u češanju, pomišljala na muža, na njegovo telo, na dodir njegovih ruku, na njegove poljupce? Koliko. I nijednom mi nije palo na pamet, da će biti drugačije kad se jednom budem vratila kući. Da se izgubi, to je voleo, da se izgubi u gustišu mojih malja, tako je govorio. Ali kad je posle onog nespretnog susreta u polutami predsoblja konačno palo veče, nisam umela da ga prigrlim kao nekad. Bolela sam se da će se razočarati.

A on je pomislio da su mi se na ostrvu, silom prilika, promenile navike, mnogo je takvih priča kružilo u to vreme, naravno, ne o samom ostrvu, o tome nismo smeli ni da zucnemo, oni koji su nas i posle našeg puštanja s ostrva držali na oku, znali su kako da nas nateraju da ćutimo, ali ne bih sad o tome. Dakle, kružile su mnoge priče o tome, između ostalog, da žene, koje su na duže vreme bile odvojene od svojih porodica, godinama zatvorene s drugim ženama, više ne nalaze zadovoljstva u bračnom životu. Čini im se da je previše grub, bezdušan. Ne znam baš da li je to tako. Ne može se poreći, naravno, da bi nam tamo bilo neizdrživo bez uzajamnih nežnosti, ali u tome, čini mi se, ničeg ljudskog nije bilo, nije značilo više od toga kao kad se u januarskim noćima psi zbijaju jedni uz druge pored kanti za smeće.

A govoriti o tome nisam bila u stanju.

Nedugo posle povratka kući, kad sam već dobila protezu, palo mi je na um da je on mogao da bude, dok sam ja bila na ostrvu, i sa nekom drugom. Nisam bila ljubomorna, ali to osećanje koje se tada javilo u meni, bilo je gore od ljubomore. Ujutro bi mi pozlilo, povraćalo mi se, skoro da sam i fizički osećala miris druge žene. One žene kojoj je možda od večere zaostalo nešto među zubima, jer ne može naprosto da izvadi sve zube i da ih oriba iznad lavaboja, kojoj je na gaćicama zaostala poneka kap mokraće, jer joj se nisu prorodile dlake, kojoj se možda ispod pazuha širi blago kiselkasti vonj, ali ipak: ta kurveštija je stenjala, vrištala pod njim, dok sam ja tamo tucala kamen.

I to mi nije izlazilo iz glave. Na to sam pomišljala čak i kada sam ga grlila i ljubila iz sve svoje ljubavi. Videla sam k nebu ustremeljenu zadnjicu mog muža na čaršavu te druge žene, i videla sebe na prični bez čaršava, s nenasnosnim bolovima u svim udovima od celodnevnog argatovanja u kamenolomu.

Naravno, nisam o tome progovorila ni reč. Činilo mi se da me muž posmatra s nekom blagom užasnutošću. Nisam ni slutila da me i on zamišlja, da me vidi u zagrljaju neke žene. Ali, makar su nam te misli bile zajedničke.

Ilonku, Subotičanku, upoznala sam 1960. godine. Bila je rodnom, kao i ja, iz Budimpešte. I ona je bila prinuđena da je napusti pod neobičnim okolnostima, kao što sam

ja morala da napustim Sarajevo. Rekla bih, ali o tome nemojte nikome pričati, ljudi bi mogli još i da se uvrede, da je i onim Jevrejima bilo teško koji nisu bili ni blizu logora. Te godine je moj muž počeo da radi u Jugoslavenskom leksikografskom zavodu. I Ilonka je bila tamo zaposlena, našla se u zavodu isto tako slučajno, kao i moj muž. Stajala je u redu na pošti, htela je da u Suboticu pošalje pismo u kojem je još jednom pokušala da privoli veterinara da se konačno odluči, da još jednom pritisne čoveka zbog koga se, zapravo zbog čije se žene i preselila u Zagreb, sve u svemu, radilo se o važnom pismu, međutim, žena za šalterom je objavila pauzu za marendu. Ilonka je odlično govorila hrvatski, ali je uzalud ubeđivala ženu da ne može čekati pola sata sa predajom pisma, pa je ljutito poslala poštansku službenicu u pičku njene matere. Tom kratkom dijalogu bio je svedok Krleža, koji je stajao u redu iza nje, i veoma se obrađivao nenadanom susretu s jednom prpošnom Mađaricom, baš je tražio jednu takvu službenicu za svoj zavod. I smatrao je, osim toga, da je veoma važno da veze s Vojvodinom budu što dublje i svestranije, a njih je u svojoj plemenitoj duši mogao da zamisli samo s takvom saradnicom koja ume podjednako lepo da porazgovara s nastavnicima kako u senčanskoj, tako i u, recimo, žedničkoj školi. Takav je čovek bio. Jedan od vaših čuvenih mislilaca, Krleža ga s uvažavanjem pominje u svojim memoarima, koji je lično poznao ne samo njega, nego i Tita (kao i ja), rekao je o njemu da je *Krleža uvek pokušavao da ostvari nemoguće*. Što se toga tiče, složila bih se s pomenutim misliocem, samo uzgred, bili smo vršnjaci. Dodala bih još samo to da mladi ljudi, koji su se kretali u krugu Oskara Jasija, nisu ni mogli duhovno da se drugačije formiraju, i kad bi im jednom pošlo za rukom da pobegnu od krajnje pritiskajućeg (nacionalnog) identiteta Monarhije, onda su i te kako umeli da iskoriste sve prednosti koje su iz tog bega proizašle. Drugo je pitanje, naravno, što ih uvek i svuda sumnjičavo odmeravaju. I kad sam već kod toga, hoću da vam kažem i to da sam pomislila, pošto sam pročitala vaš tekst o Trstu (valjda nakon što smo drugi put izmenili pisma), da ste u njemu mogli da pomenete i onog tršćanskog istoričara, Magrisa. Veoma je važno da oni koji slično razmišljaju znaju jedni za druge, vidite i sami, kad ste mi prvi put pisali iz Subotice, iz dva razloga sam pristala da razgovaram sa vama: najpre zbog Ilone, usvojenice srednjoevropskog filmadžije, a drugi razlog je Kostolanji, koji je toliko bio proganjan zbog svojih političkih pogleda, ne moram valjda ni reći, nepravedo – ali ja znam, i to baš iz razgovora koji su vođeni među prijateljima moga muža, a verujte, ti ljudi su još lično poznavali one o kojima vam sad pričam, hoću da kažem da se tim ljudima moglo verovati na reč, dakle, od njih znam da je i te kako postojala ona duhovna veza koja je ove ljude učinila buntovnicima plemenitih uverenja. A istina, ili pravda, kako god hoćete, daleko su od svega toga. A da bih to mogla da razumem, morala sam da provedem tri godine na jednom ostrvu. Da bih razumela u čemu je razlika između revolucionara i buntovnika, kao što rekoh, plemenitih uverenja, ili između političkog mislioca i pisca. Ne kažem da je sve to od nekog naročitog značaja sa stanovišta mog vlastitog života. Niti da su me zbog toga poslali tamo.

Krleža je pozvao Ilonku u svoj kabinet i, kao što mi je to kasnije ispričala, postavio joj je nekoliko pitanja. Mora da je dobio odgovarajuće odgovore, jer je uskoro dobila posao u zavodu. Međutim, još nešto je doprinelo tome da dobije taj posao, što je posle,

doduše indirektno, dovedeno u vezu i sa mnom. Ilonka se tada vratila s mora gde je pokušala da zaboravi pomenutog veterinara. Bilo je to krajem aprila. Krleža ju je upitao, kako je bilo na Jadranu, na šta je Ilonka odgovorila: grozno. Svake noći, bez prestanka, zapevao je slavuj, prokleti mužjak – dodala je Ilonka – nije mi dozvolio to što sam baš htela da učinim na moru, da zaboravim sve jebene muškarce. Da, rekao je veliki pisac, i ja imam slična iskustva.

Možda ste pročitali njegov tekst, *Nokturno u Crikvenici*, iz 1940. godine, u kojem piše: *U daljini blista Senj, javljaju se prvi slavuji, noć je.* Možda je i zbog toga razumeo Ilonku, ovu jezičavu, više bačvansku nego peštansku devojkicu, jer je i sam tamo, mislim na moru, bio zapao u neko sentimentalno raspoloženje.

I dao joj je posao. Nekoliko dana kasnije pozvao je k sebi moga muža koji je i sam tek odskora počeo da radi u zavodu. Nekoliko puta sam se i ja našla u društvu s Krležom, ali uglavnom mi je muž pričao o njemu, često su i dugo razgovarali, ali to sad nije bitno, možda samo utoliko što su nas baš ovakvi razgovori ponovo zbližili: pažljivo sam slušala njegove priče. Ali ta nova bliskost je ipak bila drugačija, nije bilo u njoj onog jedinstva, telesne i duševne poistovećenosti koja se uspostavlja tek u veoma malom broju brakova, a koje nas je lišilo ostrvo. Možda čak ne i ostrvo, nego moja sujeta.

Uzalud, žena je sujeta životinja.

Jeziva me je ljubomora mučila u to vreme. Već sam se sasvim navikla na sebe, donekle sam čak povratila i osećaj da sam lepa, valjda zbog toga. Sasvim sam sredila zube, imala sam fiksnu protezu, mnogo je koštalo, ali dobila sam mnogo i na samopouzdanju. I kosa mi je povratila sjaj, pronašla sam sebi, bolje reći tadašnja moda mi je nametnula odličnu frizuru, kao da je bila izmišljenja za potrebe žena kojima se, kao žrtvama komunizma, prorodila kosa, mada to ne bih smela baš ovako da kažem, mogla bih da povredim mnoge, naročito one koje pojma nemaju šta je patnja. Moda se menjala i u drugome. Kupaći kostimi su se smanjili, gaćice su postale minijaturne, i više nije bilo pristojno pokazivati ni ono od čega je moj muž svojevremeno gubio kontrolu nad sobom, u doslovnom smislu reči. Bezmalobesno deset godina posle onog januarskog ranog jutra, otišla sam kod kozmetičarke i oslobodila se dlaka na nogama. Sve do prepona. Tako da su nestali i tragovi stenica, i dobila sam na samopouzdanju. I tada me je spopala ljubomora. Ali ova nija imala nikakve veze sa onom ljubomorom od koje mi se prevrtao želudac, koja me je mučila godinama nakon povratka s ostrva, kad nisam bila u stanju da se otmem utisku da svuda osećam miris druge žene.

Da li sam ostarela? Time sam mučila muža iz dana u dan. Da li bih ikome bila potrebna, ako bismo se razveli? I netremice zurila u njega. U to vreme je već imao probleme s prostatom, i počeo je ponovo glasnije da mokri. I u meni je ponovo usplamtela stara želja. Nisam više mogla tek onako da ga svalim na krevet, možda sam i mogla, samo bi mi trebalo više vremena. Toga se nisam ni setila. Sve u svemu, postala sam ljubomorna. Počela sam krišom da ga pratim. Tako sam i upoznala Ilonku. Naletela sam na nju u veži preko puta zavoda. Odmah je znala šta me muči. Nije ni čudno, i nju je mučila ista stvar. Samo obrnuto. Stalno je zamišljala veterinara u zagrljaju njegove žene. Lako smo se sprijateljile. Ja sam pokušavala da je smirim, govorila sam joj da uopšte nije verovatno to što zamišlja, ne posle toliko godina braka. A ona se zaklela da moj muž nema nikog.

Mužu nisam pričala o ovom prijateljstvu, jer ne bih bila u stanju da mu dam jednostavan odgovor na pitanje šta sam tražila rano ujutro preko puta zavoda. Jer, da mu slažem nešto o tome kako sam upoznala Ilonku, nije mi ni palo na pamet. Naprosto ne umem, pa valjda zbog toga i ne volim da lažem.

Ilonka se posle nekog vremena vratila u Suboticu i uselila veterinara kod sebe. Kad je posle nekim poslom morala da dođe u Zagreb, veoma sam se obradovala susretu sa njom, prijalo mi je da na maternjem jeziku razgovoram s nekim ko najviše zna o meni. Jer njoj sam sve, shvatite to baš kao što kažem, sve sam ispričala. Sedeli smo na našem omiljenom mestu, na stepenicama u parku Kralja Tomislava, i kad je videla da moje muke nisu prestale, da su svi moji, ljubomorom isprepleteni osvajački pokušaji propali (kao da se bilo ko može osvojiti time što mu pretimo razvodom), predložila mi je da namestim sebi jedan zlatni zub, na to danas svi padaju, rekla je, ni moj muž neće odoleti.

Nisam znala da me je on još voleo.

Malo sam se nećkala, ideja mi se nije uopšte svidela, setila sam se godina provedenih na ostrvu, ali i drugih stvari, fotografija gomila povadenih zlatnih zuba i mostova, i bez obzira na to što niko od moje bliže rodbine nije završio u tim logorima, ipak: učinilo mi se da je predlog apsurdan, pa na neki način i odvratan, kao da time slavim one zbog kojih su mi zubi poispadali. Ali Ilonka je rekla da sad to sve žene rade, sastružu neki očnjak i presvuku ga zlatnom krunicom. Umalo mi nije pozlilo, toliko mi je ideja bila odvratna, ali me je na neki neobjašnjiv način i privlačila, mislim da u tim trenucima nisam bila sasvim normalna. Razmišljala sam samo o tome kako će blistavi zlatni zub mog muža ponovo prikovati za mene, poput burme – da, moj zlatni očnjak biće naš novi venički prsten.

Nisu li žene pomalo krvožedne?

A možda je reč samo o tome da sam bila previše opčinjena svojim telom, naravno i dušom, bar u početku mislila sam da to zaslužujem: videla sam previše mrtvih ljudi, više od pet stotina svakako, i prerano sam izgubila svoju lepotu. A posle naprosto nisam bila u stanju drugačije da osećam. To je sve što mi je od života ostalo: slušala sam muža koji je pričao o svojim razgovorima sa Krležom, i mada sam verovala da razumem njegove rečenice, da sam u stanju da pratim njegove misli, nekako sam se, ipak, osećala – kako da kažem – nedovoljna. Bila sam sve više uverena da on pripada jednom, a ja nekom sasvim drugom svetlu. Kad nas je veliki pisac jednom posetio, ugostili smo ga na večeri, pohvalio je jela koja sam pripremila, a ne moje umeće konverzacije. Ili, kad bi i pohvalio moju konverzaciju, dodao bi da je šteta što ne pišem. I smesta bi se, promenivši temu, obratio mom mužu s nekim pitanjem iz istorije drame.

Učinilo mi se da je zlatni zub dobro rešenje.

Na dočeku nove godine široko sam se osmehnula mužu, baš onako kako mi je Ilonka dve nedelje ranije savetovala. Osećala sam da se metal u mojim ustima nadmeće svojim sjajem sa svetlucavim prahom u kosi i s blistavim fliterima na obrubu dubokog izreza crne večernje haljine.

Ista si kao ona druga kurva, zaslužujete jedna drugu – ništa više moj muž nije rekao, ni tada, ni kasnije. Međutim, rekonstrukcija tog jednog zuba se ipak pozitivno odrazila na brak, ponovo smo se zbližili, i mada je i nadalje vodio računa o tome da ne čujem

žubor njegovog jutarnjeg mokrenja – koliko mu je to bolest dozvoljavala – moje telo ga je živo zanimalo.

Bile su to dobre godine. Kad već više ništa nije bilo važno, položila bih dlan na njegovu ćelavo teme, i volela ga. Snažno, onako kako se vole oni koji su mnogo toga zajedno prošli: rat, zatvor, izopštenost, nemaštinu. I rekla sam mu da ga baš tako volim. I zbog toga što me nije napustio, ni bezubu, ni od stenica izujedanu. I zato što mu se dopao moj zlatni zub, zato što je u njemu ponovo probudio strast.

I tada mi je rekao, dok sam ga milovala po ružno ostareloj glavi, i dok sam mu izjavljivala ljubav, da je tu strast u njemu probudila radoznalost: pitao se kako izgleda sa ženom koju privlače žene. Jer kad sam se vratila sa ostrva, i kada sam okrenula od njega usta, izmakla glavu kad je hteo da me pomiluje po kosi, i kad ga uveče nisam primila k sebi kao ranije, nije mu ni palo na um da to činim od stida. Nije video, i ako je i video, nije primetio, da mi se kosa proredila, da nemam zube, da su mi pregibi na telu prepuni tragova stenica. Voleo me je. Mislio je, međutim, da sam se ja na ostrvu toliko navikla na ženski zagrljaj, da mi njegovi dodiri više ne prijaju. Ali odagnao je kasnije od sebe tu misao, što je – znam po cenu vlastitih, mučnih iskustava – nemoguće, i to je bila među nama ona bela, hladna zona. Uz to, često me je viđao u Ilonkinom društvu, i pitao se (bolje reći mislio je da zna), zašto mu ništa ne govorim o tom prijateljstvu, zašto mu nikad i ne pominjem da se družim s jednom od njegovih koleginica. Ali čak se i tada borio protiv te misli. Sve dok nas jednom nije video na stepenicama parka kralja Tomislava, zagrljene, kako ispipavam nešto u njenim ustima: dotakla sam njen zlatni zub, jer je Ilonka, videvši moju užasnutost, pomislila da se gadim metala, pa je insistirala da ga dodirnem.

Sedeli smo tako, zagrljeni, on već sasvim blizu smrti, kad se ispostavilo, posle zajedno provedenog života, da smo uvek bili neizmerno daleko jedno od drugog. I da drugog života nemamo. Na to sam pomislila, i to me je užasnulo.

Odvratna, perverzna životinjo! – rekla sam mu tada. I osetila jeziv bol. Jer – doduše, to mu nikad nisam rekla – bila sam uverena da bi samo on mogao da razume one neželjivosti koje su se za sve one godine provedene na ostrvu ponekad dogodile, da razume onaj životinjski cvilež u ženama.

Uzlet njihovih od stenica otežalih tela.

Pa šta kažete na to?

Nemojte ništa reći. Napišite.

(S mađarskog preveo *Arpad Vicko*)